

КАМІТЭТ ПА АРХІВАХ І СПРАВАВОДСТВУ
ПРЫ САВЕЦЕ МІНІСТРАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

АРХЕАГРАФІЧНАЯ КАМІСІЯ БЕЛКАМАРХІВА

БЕЛАРУСКІ НАВУКОВА-ДАСЛЕДЧЫ ІНСТЫТУТ
ДАКУМЕНТАЗНАЎСТВА І АРХІЎНАЙ СПРАВЫ

БЕЛАРУСКІ АРХЕАГРАФІЧНЫ ШТОГОДНІК

Выпуск 6

Мінск
2005

КРЫНІЦАЗНАЎСТВА. КАДЫКАЛОГІЯ*Р. Б. Гагуа***ХРОНІКА КАНФЛІКТУ УЛАДЗІСЛАВА, КАРАЛЯ ПОЛЬШЧЫ,
З КРЫЖАКАМІ Ё ГОД ХРЫСТОЎ 1410**

«Хроніка канфлікту Уладзіслава, караля Польшчы, з крыжакамі ё год хрыстоў 1410» з’яўляецца грунтоўнай крыніцай для даследавання Грунвальдскай бітвы — цэнтральнай падзеі так званай «Вялікай вайны» Польшчы і ВКЛ з Тэўтонскім ордэнам 1409—1411 гг. Больш падрабязныя даныя для даследавання наяўныя толькі ў «Гісторыі Польшчы» Яна Длугаша.

Дакладная дата напісання «Хронікі канфлікту» не ўстаноўлена. У гістарычнай літаратуры існуе некалькі версій аб часе яе паходжання. Нямецкі даследчык Ф. Хунерт пасля параўнання яе тэксту з апісаннем Грунвальдскай бітвы Длугашам і лістамі, якія маюць адносіны да Канстанцкага сабора, палічыў, што хроніка з’явілася ў 1416 г.¹ Яго падтрымалі нямецкі даследчык К. Хевекер і польскі даследчык С. Куёт². З іх меркаваннямі не пагадзіўся расійскі гісторык А. Барбашаў, які заўважыў, што паведамленні «Хронікі канфлікту» не заўсёды супадаюць са зместам лістоў Канстанцкага сабора, але цалкам падцвярджаюцца лістамі Ягайлы і яго саноўнікаў, напісанымі ў ліпені і жніўні 1410 г. Ён прыйшоў да высновы, што «Хроніка канфлікту» створана менавіта ў канцы 1410 г. Погляд Барбашава падтрымаў польскі гісторык А. Прахаска. Зыходзячы з таго, што апавяданне абрываецца на восеньскіх падзеях 1410 г., ён зрабіў выснову пра здарэнне падзей у ёй у канцы 1410 або ў пачатку 1411 г. Да аналагічных высноў прыйшлі нямецкія навукоўцы Штрэльеке, Бялоўскі, Кара і польскія даследчыкі З. Цэліхоўскі, С. Кучынскі і інш.³ Разам з тым Прахаска прапанаваў версію, паводле якой тэкст «Хронікі канфлікту», які знаходзіўся ў навуковым ужытку, быў «пазнейшай копіяй не з арыгінала, але, можа, ужо са скароту хронікі»⁴.

Канчаткова гіпотэза пра існаванне поўнага спісу «Хронікі канфлікту», з якога быў зроблены яе скарот, аформілася ў 1911 г. З. Цэліхоўскі, знайшоўшы копію «Хронікі канфлікту» ў бібліятэцы ў Курніку, ажыццявіў трэцяе яе выданне (якое па сённяшні час захоўвае, на наш погляд, найбольш высокі навуковы ўзровень)⁵. Ва ўступным артыкуле гэтага выдання ён сцвярджае, што публікуемы манускрыпт з’яўляецца скаротам, выкананым нейкай духоўнай асобай. Па яго версіі, скарот быў прызначаны для карыстання ў якасці апорнага канспекта ўрачыстага звароту да вернікаў з нагоды гадаўшчыны Грунвальдскай бітвы. У абарону свайго погляду Цэліхоўскі ставіў наяўнасць на апошняй старонцы рукапісу плана гэтага казання⁶.

Частка гісторыкаў прыняла версію А. Прахаскі і З. Цэліхоўскага пра першапачатковае існаванне так званай «абшырнай хронікі», скарот якой з’явіўся

недзе ў XVI ст.⁷ Тым не менш факт наяўнасці поўнага спісу «Хронікі канфлікту» дагэтуль не даказаны і, больш таго, гэтая версія абапіраецца выключна на домыслы навукоўцаў. Па-першае, на сённяшні дзень не знойдзена ні аднаго «поўнага» спісу «Хронікі канфлікту», хаця «кароткіх» спісаў існуе некалькі⁸. Па-другое, у крыніцах не ўзгадваецца пра існаванне «абшырнай хронікі». Патрэба, ніхто з польскіх хроністаў XVI ст. пры апісанні «Вялікай вайны» не прыводзіць звесткі з «Хронікі канфлікту», хаця ўсе яны абапіраюцца на звесткі «Гісторыі Польшчы» Яна Длугаша. Напрошваецца пытанне: калі ім тэкст «абшырнай хронікі» не быў вядомы, адкуль ён стаў вядомы аўтару «кароткага» спісу, які зрабіў скарот таксама ў XVI ст.? Урэшце, навошта было рабіць скарот для казання вернікам на лацінскай мове, якая была вядома вельмі вузкаму колу людзей, а потым рабіць яшчэ і план казання, г. зн. скарот скароту? На наш погляд, «Хроніка канфлікту» створана верагодней за ўсё (як лічыў А. Прахаска) або ў канцы 1410 г., або ў студзені 1411 г. Аргументам на карысць такога погляду служыць тое, што ў тэксце крыніцы не ўзгадваецца пра падпісанне Торуньскага міру ў лютым 1411 г., якім скончылася вайна паміж Польшчай—ВКЛ і Тэўтонскім ордэнам.

Тэкст «Хронікі канфлікту» напісаны на лацінскай мове і з'яўляецца закончаным апавяданнем, даволі вялікім па аб'ёме, улічваючы час яго стварэння. Яе аўтар застаўся невядомы. Выстаўляюцца непадмацаваныя крыніцамі версіі, паводле якіх гэтая хроніка была складзена Збігневым з Олесьніцы альбо Мікалаем Тромбай⁹.

«Хроніка канфлікту» з'яўляецца найбольш каштоўнай і верагоднай першакрыніцай для вывучэння гісторыі Грунвальдскай бітвы. Яна заслугоўвае больш даверу, чым іншыя летапісныя крыніцы таму, што была створана амаль адразу пасля бітвы чалавекам, які вельмі добра быў інфармаваны пра ваенныя падзеі таго часу. Сёння большасць даследчыкаў схіляецца менавіта да падобнай крыніцазнаўчай ацэнкі «Хронікі канфлікту»¹⁰.

У апошні час І. Данка і А. Надольскі зрабілі новы пераклад «Хронікі канфлікту» на польскую мову, які быў апублікаваны ў 1983, 1985 і 1986 гг.¹¹ На рускай альбо беларускай мове «Хроніка канфлікту» дагэтуль не публікавалася.

Прапануемы ніжэй пераклад першакрыніцы на беларускую мову, зроблены аўтарам паводле тэксту выдання: Цэліхоўскі З. *Cronica conflictus Wladislai regis Poloniae cum cruciferis anno Christi 1410*. Poznań, 1911.

Хроніка канфлікту Уладзіслава, караля Польшчы, з крыжакамі ў год хрыстоў 1410

Спачатку ў аўторак, у самы дзень Святога Іаана Хрысціцеля¹², найяснейшы пан Уладзіслаў, кароль Польшчы, правёў у горадзе Вольбажу агуль-

ны з'езд разам з усімі саноўнікамі, нобілямі, дыгнітарыямі, шляхцічамі і гэтак далей. І, скончыўшы нараду ў чацвер,¹³ адышоў адтуль і стаў сваімі або-замі на полі пэўнай вёскі Любохня, адкуль на наступны дзень рушыў далей. І таго ж самага дня рушыўшы, межы свайго каралеўства перайшоў і трапіў у межы Мазовіі, рухаючыся праз якую дайшоў у пятніцу¹⁴ да ракі Віслы і праз гэтую раку разам з часткай сваіх войскаў, якія ў той час яшчэ цалкам не сабраліся вакол яго, а таксама з гарматамі, машынамі і іншымі вайсковымі прыстасаваннямі. Без якой-небудзь шкоды і небяспекі пераправіўся па мосце цудоўнай канструкцыі, перайшоўшы які, сустрэў з вялікай радасцю і задавальненнем свайго брата, найславуцейшага князя Літвы Аляксандра, якога звалі Вітаўтам, і ўсіх людзей з ягонага войска. Там, затрымаўшыся на тры дні, канчаткова вырашылі пачаць выправу супраць прусакоў. І, адышоўшы адтуль, рухаліся на працягу наступных двух дзён і дайшлі да пэўнай ракі, над якой сталі лагерам. На наступны дзень Святога Працэсуса¹⁵ прыбылі да караля паслы караля Венгрыі: пан Мікалай дэ Гара, палацін Венгерскага каралеўства, Сцэборый, палацін Седзьміградзця і Крыстаф дэ Канцэндорф, якія ад імя таго ж караля Венгрыі і крыжакоў спыталі караля, ці схіліўся б ён да міру, які кароль Венгрыі паміж ім і крыжакамі жадаў бы заключыць. Кароль жа адказаў: «Мілья панове і мае сябры, заўсёды прагнуў міру, ніколі не жадаў адысці ад справядлівасці і зараз, калі б я мог атрымаць, ахвотна прыму і гатовы прыйсці да згоды».

Паслы ж на наступны дзень¹⁶, аглядзеўшы каралеўскае войска, прыбылі да магістра і пераказалі яму ў адпаведным парадку словы караля, якія заахвочвалі да міру і згоды. Магістр ім адказаў: «Мае сябры! Кароль Польшчы жадае сабе міру, якога ні ў якім разе мець не можа, таму што на нашых вачах прынёс агонь у нашыя землі і паставіўся да нас з такой пагардай, з якой ніхто дагэтуль да нашага Ордэна не ставіўся. Чаму ж, калі прагнуў міру, не прасіў аб ім перад навалаю на нашыя землі? Належыць, каб за тое, што ўчыніў, атрымаў адпаведную кару. Няхай не выйдзе непакараным з межаў нашых земляў і не пазбегне нашае рукі. Зваліся б мы кабетамі, а не мужчынамі, калі б не жадалі атрымаць над нашымі ворагамі перамогу, якая сама ідзе нам у рукі».

Тады паслы, выслухаўшы тыя няслушныя словы, не пажадалі больш вяртацца да караля. У наступную нядзелю¹⁷ кароль сам уступіў у землі ворага, якую пан Земавіт заклаў за пэўную суму грошай і загадаў знішчаць. На гэтых землях, якія былі закладзены панам Земавітам узгаданым крыжакам, кароль затрымаўся перад уварваннем у іх уласныя землі ад узгаданай нядзелі да серады і ў сераду¹⁸ перад полуднем уступіў у іхні край. Выдатна і ва ўсёй моцы развярнуў харугвы і знакі і загадаў ім сабрацца на пэўным полі паблізу Малога Ольштыну, якое з усіх бакоў было акружана лясамі і гаямі. Развярнуўшы харугвы, прыб'ў да месца, на якім стаў лаге-

рам, і разам з войскамі знаходзіўся адзін дзень. У лагеры былі схоплены тыя, хто забыўся на ўласнае ўратаванне і якія адважыліся ўварвацца ў дамы божыя і ўчыніць у іх рабаванні; з усёй сур'ёзнасцю ім было загадана, каб самі сябе, уласнымі рукамі, павесілі, што тыя былі вымушаны здзейсніць. А потым кароль прайшоў са сваім войскам на адлегласць дзвюх міль і затрымаўся там у чацвер на цэлы дзень, у наступны дзень рушыў з гэтага лагера зноў да таго лагера, з якога выйшаў, павярнуў, пакінуўшы ва ўзгаданым лагеры пэўную колькасць гарматных ядраў. Прусакі, калі знайшлі іх кінутымі, сказалі магістру: «Магістр, кароль ужо ўцёк і як след пакінуў ядры каменныя на тым месцы, дзе стаяў учора».

Магістр пачаў дапытвацца ў пасланцоў, але не мог даведацца, чаму кароль адступіў; а таму, што гэты шлях, якім пачынаў, не мог бы прайсці без вельмі вялікіх страт з-за ракі Дрвенцы і іншых перашкод. Вымушаны быў кароль павярнуць і абысці ўзгаданую раку ў яе вытокаў. Такім чынам, у пятніцу¹⁹, перад святам Святой Маргарыты, кароль стаў лагерам у трох мільях ад горада Дамброўна, які ў сам дзень Святой Маргарыты сілай захапіў. У тым лагеры адпачываў два дні і, рушыўшы з таго ж самага лагера ў дзень Святой Маргарыты, стаў лагерам каля самага горада. І пад вечар загадаў захапіць узгаданы горад не свайму рыцарству, а простаму люду. І гэтым жа месцам за няпоўныя тры гадзіны сілай авалодаў. Пад тым горадам заставаўся два дні. Калі ж надыйшла ноч перад тым днём, калі рушылі з узгаданага лагера, здарыліся вялікія ўспышкі, маланкі і громы, і вялікі дождж прайшоў той ноччу; зрабіў ён вялікую зручнасць, таму што намачыў і ўвільгатніў зямлю, якая ад празмернага сонечнага жару бязмежна пылілася так, што, калі войскі рухаліся праз палі, адзін аднаго не мог бачыць у тумане пылу. Такі ж віхор наляцеў гэтай ноччу, што ўвесь лагер і шатры павыварочваў. Паўтараючы словы вартых даверу рыцараў, якія гаварылі, што ў гэтую ноч бачылі месяц, пакрыты крывёю, які быццам указваў чырвоны меч над ім.

Тады ў аўторак, у самы дзень Разаслання Апосталаў²⁰, рушылі ад указанага горада, і ў той жа час пайшоў вельмі моцны дождж, які намачыў усю зброю нашых рыцараў. Тады ж, калі скончыўся лівень і калі разышліся цёмныя хмары, заблішчэла яркае сонца. Як толькі надвор'е ўсталявалася, кароль загадаў капітанам падрыхтавацца да імшы, таму што не мог, нягледзячы на свой трывалы звычай, выслухаць імшы раней па прычыне перашкод, якія ствараліся парывамі ветру, калі выйшлі з лагера. І калі сам затрымаўся на вяршыне пэўнага пагорка, а войска, якое стаяла вакол пагорка, здзіўлялі палыхаючыя агні, якія бушавалі па краю, здзіўляючы сваёй колькасцю і паметрамі, дайшла да караля вестка аб надыходзе ворага, дарэчы, няпэўная, для караля неверагодная. Потым усе людзі ў войсках, узброеныя, селі на коней, якіх толькі дзеля выкарыстання ў бітве трымалі. Кароль жа тады прыступіў да вы-

канання божага абавязку — да выслухвання імшы, пакорна молячыся на калянях. Адзін ягоны шляхціч, які ў той дзень быў прызначаны да аховы войска, размаўляў у той час з каралём, гаворачы і сцвярджаючы, што бачыў ворагаў. Кароль жа спытаў вестуна аб колькасці ворагаў, а той сказаў, што заўважыў толькі два іхніх атрады. І гаварыў кароль: «Няхай выступяць супраць іх чатыры альбо шэсць атрадаў з маршалкам войска, а мы тым часам выслухаем імшу». Калі гэта яшчэ мовіў, прыбыў іншы ганец і заявіў: «Кароль, не марудзь, ворагі рухаюцца супраць цябе». І адразу кароль накіраваў ганцоў да свайго брата Вітаўта са словамі: «Наймільны брат мой, падрыхтуйся да бітвы і загадай падрыхтавацца вайскам тваім разам з рыцарамі, таму што я ўпэўнены ў прысутнасці ворагаў». Адправіўшы ганцоў, у той жа час на вусны свае наклаў маўчанне і, абараціўшы да нябёсаў вочы і рукі, пачаў маліцца і не жадаў ні на чые словы адказваць да заканчэння малітвы і слухання імшы. Такі быў змест той малітвы: «Табе, — сказаў, — пан Бог, даручаю дух, сваю душу і аддаю маіх братоў па зброі. Зберажы мяне, пан, разам з імі. А вас, мілыя браты па зброі, прашу і патрабую, каб памяталі аб маёй душы».

Тым часам, хутка бегучы, прыбыў ганец і сказаў: «Найснейшы кароль! Ворагі твае стаяць у паўмілі ад цябе, сабраныя ў вялікай сіле. Чакаюць цябе. Не марудзь! Сядай на каня і рухай супраць іх, таму што чым больш ты марудзіш з пачаткам бітвы, тым больш ставіш сябе ў вялікую небяспеку, таму што тая справа не церпіць прамаруджання і запущэння!» Кароль, які разумее, што гэтыя словы для яго істотны, не падаў віду, таму што ўсім сэрцам узнёсся да Бога. А, устаўшы з малітвы, у той жа час загадаў усім павязаць якія-небудзь павязкі з саломы для ўзаемнага распазнання і ўсталяваў для рыцараў словы баявых поклічаў — Кракаў і Вільня; сам жа, сеўшы на каня, уласнай асобай паспяшыў паглядзець на ворага і ў той час жа пачаў строіць шыкі на полі паміж двума гаямі; потым ўласнымі рукамі апяразаў тысячу альбо больш рыцараў так, што аж змучыўся тым апяразваннем. І калі ўжо больш апяразваць не здолеў, прыбылі да караля два герольды: адзін караля венгерскага, які прынёс каралю аголены меч ад імя магістра, другі — шчэцінскага князя, які трымаў у руцэ падобны меч, што маршал прыслаў князю Вітаўту, і сказаў: «Кароль! Магістр прысылае табе гэты меч, а другі мы павінны ўручыць ад імя маршала брату твайму Вітаўту, калі зможам з ім сустрэцца». Кароль у той жа час паслаў да Вітаўта верных ганцоў і папрасіў устрымацца ад пачынання бітвы, да якой ён імкнуўся ўжо з людзьмі сваімі. Пакінуўшы сваіх рыцараў, Вітаўт шыбка прыбыў да караля, і пасля яго прыбыцця ўгаданыя герольды аддалі яму меч ад імя маршала і сказалі каралю і Вітаўту: «Кароль і Вітаўт! Магістр і маршал прысылаюць вам гэтыя мячы ў якасці падтрымкі і заклікаюць вас да бітвы і запытваюць вас аб месцы спаткання, прапануючы, каб вы самі яго абралі і аб зробленым вамі выбары паве-

дамлі. І не хавайцеся ў гушчы гэтага лесу і не марудзьце з выступленнем да бою, таму што ва ўсялякім выпадку вы не здолееце пазбегнуць бітвы». Кароль жа і Вітаўт прынялі ўспамянутыя мячы з вялікай дабратай душы і так адказалі магістру і маршалу праз паслоў: «Прымаем дапамогу гасподню як самую важную, а разам з ёю тыя мячы ў якасці нашай падтрымкі і жадаем з магістрам зысціся ў бітве. Таксама не будзем хвацца па лясках, таму што прыбылі памерацца з вамі [сіламі], паколькі не можам атрымаць ад вас справядлівасці. А месца бітвы аддаём на волю і ласку Бога».

Таго ж часу з плачам і слязьмі кароль пачаў звяртацца да сваіх рыцараў, іх заахвочваючы: «О рыцары мае, сябры і славуцы! Вядома вам, якімі бедамі і бяспраўямі турбавалі нас і нашых папярэднікаў гэтыя фанабэрыстыя, на якіх глядзяць вашы вочы, колькі і як шмат учынілі нашым землям, як зневажалі боскія святыні і ганьбілі асоб, Богу прысвечаных. Памятайце аб рабаванні святыняў, гвалтах, злачынствах і цёмных справах, якія чынілі ў нядаўнім яшчэ часе! Прыняўшы ў якасці падтрымкі тую справядлівасць, якую кожны заўважыць можа, таму яна сама за нас біцца будзе, узбройцеся дзеля абароны гэтай справядлівасці і не бойцеся, зараз лепш загінуць за яе разам са мною, чым жыць. Таму ўжо я і рыцары мае гатовы пайсці з вамі на жыццё альбо на смерць супраць тых, хто прагне нашай гібелі».

Калі скончыў, усе разам пачалі са слязьмі спяваць «Багародзіцу» і рушылі да бітвы, праліваючы слёзы, якія сам кароль выцягнуў з іх сэрцаў сваімі словамі. На правым крыле выступіў да бітвы князь Вітаўт са сваімі людзьмі, харугвай Святога Георгія і харугвай пярэдняй стражы. На кароткі час перад самым пачаткам бітвы прайшоў лёгкі і цёплы дождж, змыў пыл з конскіх капытоў. А на самым пачатку гэтага дажджу гарматы ворага, а вораг меў шматлікія гарматы, далі два залпы каменнымі ядрамі, але не здолелі гэтым абстрэлам учыніць ніякай шкоды; і пры першай жа сутычцы з людзьмі караля былі адкінуты ад гэтых гарматаў без малога на стадыі. У той час разгарэўся вельмі жорсткі бой.

Калі ўжо абодва войскі, як каралеўскае, так і Вітаўтава, зышліся і біліся з усімі атрадамі ворага, а большая частка войска прусакоў з лепшых атрадаў была пастроена супраць людзей князя Вітаўта, харугвы Святога Георгія і харугвы нашай пярэдняй стражы сустрэліся з вялікім гулам і бязмежнай конскай шпаркасцю ў пэўнай даліне такім чынам, што супрацьлеглы бок з гары, а наш бок таксама з гары ўзаемнымі ўдарамі адзін аднога разіць пачалі. На гэтым жа месцы пасля бітвы з дзідаў, якія ў той час былі зламаны па той прычыне, што конскія ногі спіхвалі туды з вяршынь абодвух пагоркаў зламаныя дрэўкі, якія з-за пахіласці не здольны былі ўтрымацца на пагорках, і грамаздзіліся, і збіраліся ў даліне паміж тымі пагоркамі так, што выглядалі як нейкі рукатворны маналітны мост з гэтых дзідаў.

Іншая ж частка ворагаў сярод тых, самых лепшых людзей крыжацкіх, сьпшылася з найвялікшай гарачнасцю і крыкам з людзьмі Вітаўта, і пасля, без малога гадзіны ўзаемнай бойкі, многія з абодвух бакоў паляглі так, што людзі князя Вітаўта вымушаны былі адысці. Тады ворагі, праследуючы іх, лічылі, што ўжо атрымалі перамогу, і ў рассянасці аддаліліся ад сваіх харугваў і шыку сваіх атрадаў і перад тымі, якіх да ўцёкаў прымуслілі, пачалі ўцякаць. У хуткім часе, калі прагнулі павярнуць, адрэзаныя ад сваіх людзей і харугваў каралеўскімі людзьмі, што іх харугвы напрамую ад крылаў прарэзалі, былі ўжо альбо захоплены, альбо пасечаны мячамі. Тыя ж, што стаялі з левага боку ад тых, што былі адрэзаны, засталіся жывыя, вярнуліся да сваіх людзей з непрыяцельскага войска і, зноў злучыўшыся, сьпшыліся з вялікай харугвай каштэляна кракаўскага, ваяводы сандамірскага, зямлі Вялюнскай, зямлі Галіцкай і шматлікімі іншымі харугвамі. У гэтай сутычцы разгарэўся вельмі жорсткі бой, і таму ў той час шмат палягло. Цягнулася бітва шэсць гадзін, і тады толькі пачалі адыходзіць. У той раз ўцякалі аж да лагера.

Сабраўшы тады для вяртання сілы, магістр са сваімі застаўшыміся людзьмі, маючы з сабою пятнаццаць альбо больш харугваў, з гэўнага малога лесу пажадаў накіраваць свае атрады супраць караля; і ўжо дзіды і пікі, зняўшы з плячэй, паклалі на шчыты і сталі па месцах, жадаючы разведць, дзе зручней і найбольш паспяхова сысціся з ворагам. Кароль жа тады, калі крыжакі сталі супраць яго, жадаў, схаліўшы дзіду ў руку, з вялікай смеласцю накіраваць каня супраць іх, але, затрыманы супраць сваёй волі сілай з найвялікшай цяжкасцю сваімі саноўнікамі, не здолеў здзейсніць сваё жаданне. Тады адзін, добра ўзброены рыцар з Тэўтонскага ордэна, жадаючы ў паядынку накіраваць свайго каня супраць караля, пад'ехаў бліжэй да яго. Кароль жа, схаліўшы ў руку сваю дзіду, смяротна параніў яго ў твар, і ў той жа час той, іншымі з каня скінуты, упаў на зямлю мёртвы. Гэтыя ж харугвы магістра са свайго месца сталі рухацца супраць караля, наткнуліся на вялікую харугву і можна сшыбліся пікамі. І ў першай сутычцы магістр, маршал і комтуры ўсяго Тэўтонскага ордэна былі забіты. Тыя ж, хто ўцалеў, убачыўшы, што магістр, маршал і іншыя саноўнікі Ордэна паляглі, пачалі адыходзіць і вярнуліся ў хуткім часе аж да свайго лагера, які быў папярэдне разбіты. А калі ўжо да лагера прыбылі, убачыўшы, што яшчэ шмат было атрадаў, якія пакуль што не ўступілі ў бітву, і убачыўшы таксама, што іх правадыр паў забіты, сапраўды пусціліся на ўцёкі і ўрассыпную пабеглі. Кароль жа, згодна з парадамі сваіх аронаў, не дазволіў праследаваць так шыбка бягучых ворагаў, не жадаючы, каб людзі рассяліся па акрузе, але, зняўшы па прычыне незвычайнай спякоты свой шлем, з усімі сваімі людзьмі падшоў да крыжацкага лагера.

У лагеры ж многія, убачыўшы, што ўцёкі ніяк не дазваляць пазбегнуць смерці, стварыўшы з вазоў падабенства вала, там жа ўсе пачалі абараняцца,

але ўсё ж такі, пераможанья, у пашчы мяча загінулі. У гэтым жа месцы больш палягло, чым ва ўсёй бітве. Кароль, перайшоўшы праз невялікі лясок з месца ўзгаданага лагера, прыбыў на вяршыню аднаго пагорка, дзе ў той жа час злез з каня і, стаўшы на калені на зямлі, пачаў дзякаваць Богу за перамогу, якую той яму дазволіў атрымаць над ворагам. На гэты ж пагорак прывялі да караля незлічоных палонных, сярод якіх менавіта князёў Казіміра Шчэцінскага і Конрада, князя Сілезіі, а таксама шмат рыцараў, баронаў і іншых людзей з розных краін свету і розных народаў, якія прыбылі з дапамогай крыжакам.

Адтуль жа кароль, адышоўшы, прыбыў да пэўнага месца, дзе загадаў разбіць лагер і, злезшы з каня, загадаў наламаць галінак з дрэва і разаслаць на зямлі, на якіх пасля цяжкасцей лёг і там жа адпачыў. Бітва ж пачалася за тры гадзіны перад полуднем, а скончылася менш чым за гадзіну да заходу сонца²¹.

Назаўтра з ранку кароль загадаў спяваць імшу вельмі ўрачыста менавіта пра Дух Святы, пра Святую Тройцу, пра Разасланне Апосталаў. Пасля імшы на працягу цэлага дня і на працягу наступнага прыносілі да караля захопленыя харугвы ворага і прыводзілі палонных. На працягу трох дзён кароль заставаўся на месцы бітвы, пад час якіх прыносілі каралю харугвы ворага, так што любы мог іх пабачыць. У тыя ж дні кароль таксама загадаў адшукаць сярод трупаў цела магістра і, знойдзенае, загадаў прынесці да свайго шатра абгорнутае ў белае пакрывала, накрыць зверху найдаражэйшым каралеўскім пурпурам і з пашанаю адвезці аж у Мальбарк. Астатнія ж целы саноўнікаў, як нашых, так і варожых, загадаў з пашанаю і павагаю пахаваць у пэўным касцёле паблізу поля бітвы.

Трэцяга ж дня²², пакінуўшы поле бітвы, прыбыў да пэўнага горада Менсторка, які разам з замкам без якіх-небудзь цяжкасцей і адпору захапіў. Падобна ў дзень Арнольфа²³ прыбыўшыя мяшчане прынеслі самому каралю клятву ў вернасці ад прыморскага горада Эльбланга і дзвюх прускіх земляў. Акрамя гэтага, у дзень Марыі Магдалены²⁴ здаўся каралю вельмі значны замак, а менавіта Ольштэтым. Потым у дзень Святога Якава²⁵ кароль узяў у аблогу замак Мальбарк. І трымаў у аблозе яго аж да свята Апостала Матфея²⁶, пасля чаго ўсе землі Прусіі і Памор'я, за выключэннем пэўных замкаў Прусіі, менавіта Мальбарка, згодна з правам, прысягнулі ў вечнай вернасці каралю, але потым парушылі, як свецкія пань, абывацелі і ўсе з усіх земляў Прусіі і Памор'я і, не клапацячыся аб сваім гонары і забыўшы аб уласным выратаванні, ганебна, без якіх-небудзь прычын, зламалі і зняважылі, адступаючы без прычыны ад паслушэнства самому каралю і сваёй Польскай Кароне.

¹ Thunert F. Der grosse Krieg zwischen Polen und dem Deutschen Orden 1410 bis 1 Februar 1411 // Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins. Heft 16. Danzig, 1886. С. 93.

- ² Heveker K. Die Schlacht bei Tannenberg. Berlin, 1906. С. 10—12. Kujot S. Rok 1410 // Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu. T. 17. Toruń, 1910. С. 139.
- ³ Kuczyński S. Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409—1411. Warszawa, 1985. С. 43—45.
- ⁴ Prochaska A. Długosz a Cronica conflictus o grunwaldzkiej bitwie // Kwartalnik Historyczny. T. XXIV, 1910. С. 411.
- ⁵ Cronica conflictus Wladislai regis Poloniae cum cruciferis anno Christi 1410. Poznań, 1911.
- ⁶ Там жа. С. 6—8.
- ⁷ Kuczyński S. Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409—1411. С. 43—45.
- ⁸ Cronica conflictus Wladislai regis Poloniae cum cruciferis anno Christi 1410 // Scriptores Rerum Prussicarum. Bd. III. Leipzig, 1866; Cronica conflictus Wladislai regis Poloniae cum cruciferis anno Christi 1410. Poznań, 1911.
- ⁹ Kuczyński S. Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409—1411. С. 43—45.
- ¹⁰ Ekdahl S. Die Flucht der Litauer in der Schlacht bei Tannenberg // Zeitschrift für Ostforschung. 1963. № 12.
- ¹¹ Kronika konfliktu Władysława króla polskiego z Krzyżakami w roku pańskim 1410. Olsztyn, 1983, 1984, 1986.
- ¹² 24 чэрв. 1410 г.
- ¹³ 26 чэрв. 1410 г.
- ¹⁴ 27 чэрв. 1410 г.
- ¹⁵ 2 ліп. 1410 г.
- ¹⁶ 3 ліп. 1410 г.
- ¹⁷ 6 ліп. 1410 г.
- ¹⁸ 9 ліп. 1410 г.
- ¹⁹ 11 ліп. 1410 г.
- ²⁰ 15 ліп. 1410 г.
- ²¹ Г. зн. пачалася ў 9.00, а скончылася ў 21.00.
- ²² 18 ліп. 1410 г.
- ²³ 18 ліп. 1410 г.
- ²⁴ 22 ліп. 1410 г.
- ²⁵ 25 ліп. 1410 г.
- ²⁶ 21 верас. 1410 г.